

דוד פוגל, אברהם בן יצחק

(סוף מעמ' 5)

חיובי (הכוכבים הנושרים — כמו אצל בן יצחק „לילה אחר לילה ישפוך כוכבים“) למשהו שלילי: „ניתזים על פני כדור קודר“. ללא מלות קשר הגיוניים עוברת תמונת העץ-האדם לסיטואציה אנושית גרידא (ואולי בשל חוסר קשר גלוי זה לא ראה כאן ביאליק הגיון): מן האיפל הולכים אנו אל הבדידות וזאת בצורה קיצונית שכמוה איננה חוזרת עוד אצל פוגל. „עתה נסחו גם אבותי / אני ראשית...“ אולי כדאי להבליט כאן את הניגוד בין שתי שורות אלו לבין אותו שיר, שבו מעמידה הבת-התינוקת את המשורר לתוך הקשר אנושי כולל (אם-כי, כמובן, לא חברתי-היסטורי) למן אדם הראשון. הדו-בר נהפך לא. יחיד — מבחינת המקום והזמן כאחת — בתוך העולם כולו. בבית הרביעי מקבל מוטיב הבדידות חיזוק בתמונת עדרי הסוסים (הסוס הוא סמל חיים בשרית פוגל!) שהם „אין-בעלים“. ואחרי האפילה והבדידות בא שוב המוות: „דוהרים אל קץ“ שהוא אף נחלת כדור הארץ: „ולב האדמה הולך פעם / סרם יגודע“. אדם בודד לחלוטין בעולם אפל שאף הוא יגודע כמוהו.

מה שונה מזה העולם, מה שונה האדם בשירו של בן יצחק „לרגעים מאוד מועטים“. כאן הנפש היא כה „אגל הברדלח“, מעין מיקרוקוסמוס הטומן בחובו את מראות העולם כולם — אף את הצער ואת השאגה העולה „ממצוקי אבדון“. ובסוף באה זהות גמורה של המיקרוקוסמוס עם המאקרוקוסמוס: „ובהיות הבוקר / ותנה מרחף אתה על פני התהום / לרקוע עליו את שמיד הצמוקים / והשמש הגדול בידך — / עד ערב“. נשים-נא אל לב: גם בשיר זה הלילה רב — אך סיר מו הוא הבוקר עם הפיכת האדם לאל ממש! שלימות זו של אדם ועולם — שלימות של כל אחד לחוד ושל זה עם זה יחד — לא תיתכן בראייתו של פוגל. אמר גם בשיר „בלילה יעבור זעם“ אין האדם יכול לשאת את כוחית העולם, את כוחות הטבע — אך הסערה כאן סערת האביב היא גם „לא ידעתי נפשי“ מבקשים האוהב והאהובה „סיתרה מפני הסערה“. אך לסערה זו יש מעשה מעות: „את כל נפשו העולם העירה / לקראת אדוני בסערה“.

ואלו אצל פוגל אין לסערות העולם משמעות ואין האדם בבחינת מיקרוקוסמוס (אפילו לא ב„לרגעים מאוד מועטים“ — כמו בחזיה הקוסמית של בן יצחק) אלא תוהו ובוהו העומד מול תוהו-ובוהו (ואולי לי אותה עמידה-מול, אותו ניתוק, הוא אבי התוהו-ובוהו).

ראייה „יצורית“

ביצירתו של פוגל קיים פארא-דוכס מסויים: אדם יוצר, שלא הוה דהה עם שום תנועה חברתית, ששירתו היא קוסמופוליטית מובהקת (ואינני אומר זאת לגנאי). מבטא עצמו בלשון, שזה-עתה התעוררה לחיים חדשים בקשר הדוק עם תנועת תחיה לאומית. אך פוגל היה גם מנותק מתהליך הפיכתה של לשון זו ללשון חיה, יוטימית (שר לא כמודרנה השירית ב„זרם הראשי“ שלה, אשר תרמה לא-מעט לתהליך זה) ועל-כן כתב בשפת המקרא ולא-עוד אלא שהשתמש אף בצורות לשוניות, שהן בבחינת אר-כאיזמים אפילו במסגרת המקרא.

וגם כאן מצוי ניגוד בין בן יצחק ובינו: לשונו של אברהם בן יצחק עם שהיא מקראית מעיקרה, מצלצלת אף באוזנינו-שלנו אורגנית, משום שנימתו יש בה תמיד מן החגיגות שרבדים קדומים יותר של הלשון נאים לה. אף בשירים האינסטימיים, האישיים ביותר שלו, בשירי האהבה שלו חגיגות זו אינה נעדרת: זהב להבת האש באח על ראשה הערמוני של האהובה ב„לא ידעתי נפשי“, שמלת המשי שלה, להם התפוחים על השולחן; זהב על מצח האוהב, מעלות ה"שיש, יערה השחור של האהובה ב„מלכות“ — לא יכירם מקומם בשיריו של פוגל, הקרובים הרבה יותר לדור המשוררים הצעירים שלנו. משום שהם כה קרובים ליוס-יום — ולפי הרגשתנו נוצרת סתירה מסיימת בין איפי זה של התוכן ובין הלשון הארכאית (הרי גשה אשר, כמובן, לא היתה קיימת ולא יכלה להיות קיימת אצל פוגל עצמו).

אכן, האדם אצל פוגל הוא „יום יומי“ ואף יותר מזה: הוא יצור, בבחינת יצור עירום (קריאטר רה). כחזות האימה באחד דים משיריו המזכירים לנו את „מחולות המוות“ למיניהם של ימי הביניים והרנסאנס המוקדם, תקופת שאף היא ראתה, כמו פוגל וקרובים מאמנינו הצעירים, את האדם יערי רומן, „ללא כחל ושרק“. אלא שב„מחול המוות“ היתה מלבד אימת המוות גם אימת הדין (כלומר משמעויות) ידבר זה אינו קיים לא אצל פוגל ולא אצל הדור הרואה בסוגל, ובצדק, את אחד מאבותינו הרחניים. ועל-כן? קיים עוד הבדל לעומת „התמונות היצוריות“ של ימי-עבר: רוב תמונות אלו היו דראמטיות ואלו תמונותיו של פוגל הן שקטות. כאילו „לאחר אימה“ (על משקל „לאחר יאוש“) — כמו בתמונות רבות של הציירים הסוראליסטיים החדשים (שוב סימן היכר למחד-גיות של פוגל!).

„יצוריות“ זו קיימת גם בשירי האהבה שלו. שירי הערה פשוטים הם, יומיומיים (ככל שאהבה יכולה להיות יומיומית), לפרקים יש בהם גימה של שיר השירים (אם כי ב"סופו-של-דבר מתגנבת אליהם חוסר השחר של החיים שב„קדלתי“) ומשהו הדומה לשיר עממי אירופי. אך גם כאן מופיעה ה„יצוריות“ בהדגשת הגוף הערום והצד הגורי פני שבארוס. וגם זהו יסוד הקרוב למגמה הקיימת בשירה הצעירה ביותר שלנו.

ואולי נוכל לגלות גם ב„על-זמני יות“ המזורה שבשירו האחרון של פוגל צד שווה לו ולשירה והספירות שלנו. כשהודי שואל בעצם ימי השואה בקשר למלחמה „על מה אמות ואומת“. נזכור שדיוקא בעקבות המלחמה מלאת המשמעות ביותר לגבי עצמו בתקופת שלנו — מלחמת הקושמיות — החלו כופרים (יזהר!) ומשוררים להציג את הש"אדה של חוסר השחר של מות הגורל בשדה הקרב — בכל הנסיבות. מסתבר שקיים גם צד כזה באמת האנושית ויחיי האדם, שהאמנות חייבת לתת לו פורקן: ולכי יש גם בפסימיזם החד-צדדי של פיגל גרעין של אמת, פורקן (לא מע"נה!) לשאונות מעיקות בסתרי לבינו (אך עם זאת אינן השאלות כ"ל לזו!) ועל-כן נהגים אנו מן המבצע החזק והיפה בשיריו.